

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık

Unemployment Anxiety and Religiousness in the Students of the Faculty of
Theology

Necmi KARSLI

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi
Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Trabzon University, Faculty of Theology, Department of
Psychology of Religion

Trabzon/ Turkey

necmikarsli@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-2975-9307

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Mart / March 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Haziran / June 2021

Atıf / Citation: Karlı, Necmi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık / Unemployment Anxiety and Religiousness in The Students of The Faculty of Theology".

Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology, 10/20 (Temmuz/July 2021/2): 220-249

İntihal: Bu makale, özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad>

Mail: ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Türkiye’de son yıllarda ilahiyat fakültelerinin ve öğrenci kontenjan sayılarının artmasının doğal bir sonucu olarak ilahiyat fakültesi mezunu bireylerin sayısı artmıştır. Bu durum ilahiyat fakültesi öğrencilerinde işsizlik kaygısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı ilahiyat fakültesi öğrencilerinde işsizlik kaygısı ile içsel dini motivasyon arasındaki ilişkileri incelemektir. Ayrıca araştırmada bazı demografik değişkenler ile işsizlik kaygısı ve içsel dini motivasyon arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Araştırmada veri toplama araçları olarak İşsizlik Kaygısı Ölçeği ve İçsel Dini Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi için frekans, korelasyon, t-testi, tek yönlü Anova ve regresyon analizi uygulamaları yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır. Erkeklerin işsizlik kaygısı kadınlarınkinden anlamlı derecede daha yüksektir. Kadınların not ortalaması ve içsel dini motivasyon düzeyi erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksektir. Üst sınıflarda okuyanların işsizlik kaygısı düzeyleri alt sınıflarda okuyanlarınkinden anlamlı derecede daha yüksektir. Araştırmada içsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Araştırma dinin işsizlik kaygısı ile başa çıkmaya olumlu katkı sağladığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, İşsizlik Kaygısı, Sınıf, Cinsiyet, Dindarlık.

Abstract

As a natural consequence of the increase number of faculty of theologies and student quotas in Turkey has increased the number of graduated people from faculty of theologies. This condition causes unemployment anxiety in students of theology faculty. The main purpose of this study is to examine the relationship between unemployment anxiety and intrinsic religious motivation in faculty of theology students. In addition, the relationships between some demographic variables, unemployment anxiety and intrinsic religious motivation were also examined. Unemployment Anxiety Scale and Intrinsic Religious Motivation Scale were used as data collection tools in the study. Frequency, correlation, t-test, one-way Anova and regression analysis were applied to analyze the data. As a result of the analysis of the obtained data, the following conclusions have been reached. The unemployment anxiety of men is significantly higher than that of women. Women’s GPA and intrinsic religious motivation are significantly higher than men’. Unemployment anxiety levels of those studying in upper grades are significantly higher than those of lower grades. In the study, a significant negative relationship was found between intrinsic religious motivation and unemployment anxiety. Research has revealed that religion has a positive contribution on coping with

unemployment anxiety.

Keywords: *Psychology of Religion, Unemployment Anxiety, Grade, Gender, Religiousness.*

Extended Summary

One of the most common types of anxiety experienced by university students is unemployment anxiety. Having a profession is associated with higher socioeconomic level, gaining prestige, getting married and being successful and happy in life. On the contrary, unemployment is associated with many negative emotions and antisocial behaviours such as anxiety, stress, depression, aggression, violence. As in the rest of the world, the rate of youth unemployment is increasing in our country. According to the Turkey Statistical Institute data in 2020, the unemployment rate among young people, including the 15-24 age group compared to the same period of the previous year increased by 1.6%, the employment rate decreased by 6.8%. As a natural result of the increase in the numbers of the theology faculties in our country in recent years, the number of graduates has increased. This situation caused the graduates of theology faculty to have employment difficulties. The main purpose of this study is to examine the relationship between unemployment anxiety and intrinsic religious motivation in students of theology faculty. In addition, the relationships between some demographic variables, unemployment anxiety and intrinsic religious motivation were also examined. The research sample consists of a total of 530 randomly selected young individuals studying in different classes of the Faculty of Theology at Trabzon University in the 2019-2020 academic year. Unemployment Anxiety Scale and Intrinsic Religious Motivation Scale were used as data collection tools in the study. As a result of the analysis of the data, the following results were obtained. 1. The intrinsic religious motivation of women is significantly higher than that of men. Compared to men, women have higher self-control, more submissive and emotional. These characteristics of women may have caused them to obey the orders of the religion more and thus their internal religious motivation level to be higher. 2. The intrinsic religious motivation level of the 22-40 age group is significantly lower than that of the 18-21 age group. The first adulthood period, which covers the age range of 22-40, is one of the periods when religiosity decreases after adolescence. Individuals in this period cannot find enough time for religious activities due to they are busy with educational activities, job and partner searches. 3. Men's unemployment anxiety is significantly higher than women's. It is thought

that cultural and religious factors are effective in the higher unemployment anxiety of men than women. 4. The unemployment anxiety of students in upper grades is significantly higher than those of lower grades. Since the problem of job search and unemployment is a vital problem encountered after graduation, it is expected that the individuals who are close to graduation will experience more unemployment anxiety. 5. A significant negative relationship was found between internal religious motivation and unemployment anxiety. Anxiety is a natural emotion that serves the purpose of protecting the organism from danger and continuing existence, which is present in all living things. Many biological, psychological and sociological factors have an effect on the formation of anxiety. From the evolutionary view point, the main function of anxiety is to facilitate the detection of danger or threat in potentially threatening situations, thus ensuring the survival of the organism and the continuation of the generation. According to the psychoanalytic approach, anxiety consists of a disturbing conflict between the desires of the id and the moral goals of the superego. According to the cognitive approach, anxiety stems from the mind's constant preoccupation or obsession with the concept of danger and underestimation of personal abilities in dealing with the problem. According to learning theorists, anxiety is learned behaviour reactive tendencies as a result of cumulative experiences with environmental threats over time. Religion is one of the most important factors that protect from the negative effects of negative emotions such as anxiety, fear, and stress. Although some of the studies on the relationship between religiosity and anxiety have found positive relationships or meaningless results, many other studies have found negative relationships between religiosity or prayer and anxiety. In many studies, it has been found that religion contributes to coping with negative emotions and behaviours such as fear, anxiety, stress, depression, loneliness, hopelessness, meaninglessness, anger, aggression, and violence. Religion helps to cope with unemployment and other negative life events by giving satisfying meanings to life and negative life events. Religion helps the individual to cope with psychological problems such as anxiety, fear and stress caused by life problems by providing social support directly or indirectly. Our research has revealed that religion contributes positively to coping with unemployment anxiety. Our research is limited in that it was conducted only on the sample of the theology faculty. In order to understand the effect of religion in dealing with unemployment anxiety more clearly, different studies should be conducted with the participation of students from different faculties.

Giriş

Kaygı tüm canlılarda mevcut olan organizmayı tehlikelerden koruma ve varoluşu devam ettirme amaçlarına hizmet eden doğal bir duygudur. Aşırı ve sürekli olmamak kaydıyla kaygı yaşamsal sorunlarla mücadele ve başarı için gerekli olan motivasyonu sağlamaktadır. Üniversite öğrenimi görmekte olan bireylerin tecrübe ettiği en yaygın kaygı türlerinden birisi işsizlik kaygısıdır. Bir meslek sahibi olmak sosyo-ekonomik düzeyin yükselmesi, saygınlık kazanma, evlenme ve bunların dolaylı sonucu olarak hayatta başarılı ve mutlu olmak ile ilişkilidir. Bunun tam tersi olan işsizlik ise kaygı, stres, depresyon, saldırganlık, şiddet gibi pek çok negatif duygu ve anti sosyal davranışla ilişkili olan bir durumdur. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de genç işsiz oranı gittikçe artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2020 yılında 15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfus arasında işsizlik oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,6 puanlık artışla %24,9, istihdam oranı ise 6,8 puan azalarak %26,6 olmuştur.¹

Araştırmamızın temel problemi işsizlik kaygısı ile içsel dini motivasyon arasında nasıl bir ilişki bulunduğunun incelenmesidir. Bu temel problemin yanında bazı demografik değişkenler ile işsizlik kaygısı ve içsel dini motivasyon arasındaki ilişkilerin incelenmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada dindarlık arttıkça işsizlik kaygısı azalmakta mıdır? Ayrıca yaş cinsiyet, sınıf ve sosyo ekonomik durum ile işsizlik kaygısı ve içsel dini motivasyon arasındaki ilişkiler nasıldır? sorularına cevap aranmıştır. Ülkemizde son yıllarda açılan yeni üniversiteler ile birlikte hemen hemen her şehirde bir veya birden fazla İlahiyat veya İslami ilimler fakülteleri bulunmaktadır. İlahiyat fakültelerinin sayılarının artmasının doğal bir sonucu olarak bu fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin ve mezunların sayılarını da artmıştır. İlahiyat fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin büyük çoğunluğu orta seviyede ekonomik düzeye sahip ailelerden gelmektedirler.² İlahiyat eğitimi alan öğrencilerin başka alanlarda yeterlilikleri olmamasından ötürü sadece ilahiyat alanı ile ilgili mesleklere

¹ TÜİK, "İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2020" Erişim: 08/01/2021,

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2020-33789>

² Recep Uçar, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)" *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(2), 126; Mevlüt Kaya - Kübra Varol, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 47.; Adem Şahin, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2002), 144.

yönelme zorunlulukları, son sınıfta okuyan ve mezun olmuş atama bekleyen ilahiyatçı sayısının çokluğu, son yıllarda KPSS'nin kapsamının genişletilmesi ve sözlü sınav şartının getirilmesi, son sınıf öğrencilerinin yoğun lisans eğitimleri ve staj uygulamalarından ötürü KPSS'ye yeterli düzeyde çalışma fırsatı bulamamaları gibi nedenlerden ötürü ilahiyat fakültesi öğrencilerinde işsizlik kaygısı artmıştır. Literatürde kaygı üzerine pek çok çalışma mevcut olmakla birlikte kaygı ve dindarlık ilişkisi üzerine olan çalışmalar nispeten azdır. İşsizlik kaygısı ve dindarlık ilişkisi üzerinde ise neredeyse hiçbir çalışma yoktur. Dolayısıyla araştırmamız literatürde az çalışılmış bir konu olan işsizlik kaygısı ile içsel dini motivasyon arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

1. Kaygı

Kaygı, sözlükte tehlike veya talihsizlik korkusunun veya beklentisinin yarattığı bunalı veya tedirginlik, us dışı korku anlamına gelmektedir.³ Us dışı korku tanımı gerçek tehlike ile kıyaslandığında orantısız olan fobik kaygı için geçerlidir. Başka bir tanıma göre kaygı, belli zamanlarda ansızın başlayan ve (panik atak, kalp çarpıntısı, terleme ve titreme gibi) fiziksel semptomların eşlik ettiği içsel veya dışsal veya uyarısız bir tehlike beklentisinden kaynaklanan tedirginlik, gerilim, belirsizlik, korku ve endişe duygusudur. Kaygı, nesnenin olmasıyla korkudan farklılık göstermektedir. Korkunun herhangi bir nesnesi var iken kaygının yoktur. Korku, gerçek veya algılanan yakın bir tehdide verilen tepki iken kaygı daha ziyade gelecekteki bir tehdit beklentisinden kaynaklanmaktadır. Kaynağı belirsiz, dağınık, nesnesiz ve sürekli olan kaygı nörotik olarak kabul edilmektedir. DSM5'e göre kaygı bozukluğu genel olarak 6 ay veya daha uzun süre kalıcı olan kaygı durumu olarak tanımlanmaktadır.⁴ Problemlili (klinik) kaygının özellikleri genel olarak şunlardır. Olası tehdide dair işlevsiz inançların aktifleşmesi, tehdit ile uygun bir şekilde başa çıkmayı doğrudan engelleyecek şekilde işlevselliğin bozulması, kaygının sürekliliği, yanlış alarmlar ve uyarıcılara karşı aşırı duyarlılıktır.⁵

Kaygının oluşumunda biyolojik, psikolojik ve sosyolojik pek çok

³ Selçuk Budak, *Psikoloji sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 418.

⁴ Diana M Goodwin, *Dictionary of neuropsychology*. (Palo Alto: Springer, 2012), 19; David A Statt, *The concise dictionary of psychology* (London: Routledge, 1998), 8; American Psychiatric Association, ed., *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*, 5th ed (Washington, D.C: American Psychiatric Association, 2013), 189.

⁵ David A. Clark - Aaron T. Beck, *Cognitive therapy of anxiety disorders: science and practice* (New York: Guilford Press, 2011), 6.

faktörün etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları birbiri ile etkileşime de girebilir. Psikoloji tarihinde ortaya çıkan psikolojik yaklaşımlar kaygıya farklı açılardan yaklaşmışlardır. Evrimsel yaklaşıma göre duygular organizmanın hayatta kalma ve üreme kapasitesinin artırılması gibi birtakım faydalar sağlamak için gelişmişlerdir.⁶ Bu bağlamda kaygı dünyanın her zaman yaşamak için tehlikeli bir yer olduğu ve insanların çevredeki tehlikelere karşı her zaman tetikte olması gerektiği gerçeğini yansıtan, derin evrimsel kökenleri olan işlevsel bir duygudur.⁷ Darwin, evrensel olarak kabul gören kaygı ile ilişkili yüz ifadelerinin, diğerlerini potansiyel tehdit, tehlike, kayıp ihtimaline karşı uyardığını ve bilgilendirdiğini fark etti.⁸ Evrimsel bakış açısına göre kaygının temel işlevi potansiyel olarak tehdit içeren durumlarda tehlike veya tehdidin tespit edilmesini kolaylaştırmak böylece organizmanın hayatta kalmasını ve neslin devamını sağlamaktır.⁹ Psikanalitik yaklaşıma göre insan davranışı büyük oranda bilinçaltı süreçler, yani farkına varmadığı ancak yine de davranışlarını etkileyen çocukluk dönemi yaşantıları, inançlar, korkular ve tutkular tarafından yönlendirilmektedir.¹⁰ Yaklaşıma göre kaygı idin istekleri ile süperegonun ahlaki hedefleri arasında yaşanan rahatsız edici çatışmadan meydana gelmektedir.¹¹ Freud'a göre gerçeklik kaygısı, nevrotik kaygı ve ahlaki kaygı şeklinde üç tür kaygı bulunmaktadır. Gerçeklik kaygısı veya başka bir ifadeyle nesnel kaygı gerçek dünyada algılanan bir tehdide yönelik olarak verilen bir tepkidir. Nevrotik kaygı alt benlik dürtüleri tehlikeli bir şekilde bilinç düzeyine çıkmakta olduğunda tecrübe edilir. Bu gelişmiş güzel id-hakimiyetli davranışları takip eden cezalandırılma korkusudur. Ahlaki kaygı ise alt benlik dürtülerinin üst benliğin sıkı ahlaki kurallarına karşı geldiği zaman ortaya çıkmaktadır.¹² Bağlanma teorisine göre kaygı bozukluğu bireyin hayatının ilk yıllarında bakıcı ile kurduğu

⁶ Glenn Geher - Nicole Wedberg, *Positive evolutionary psychology: Darwin's guide to living a richer life* (New York, NY: Oxford University Press, 2020), 66.

⁷ Moshe Zeidner - Gerald Matthews, *Anxiety 101* (New York, NY: Springer Pub. Co, 2011), 92.

⁸ Charles Darwin - Francis Darwin, *The Expression of the emotions in man and animals* (Cambridge: Cambridge Univ Press, 2011), 186.

⁹ Michael W. Eysenck, *Anxiety: the cognitive perspective* (Hove, UK; Hillsdale, USA: L. Erlbaum Associates, 1992), 11.

¹⁰ Rita L Atkinson vd., *Psikolojiye giriş*, 2015, 12.

¹¹ Rod Plotnik vd., *Psikoloji'ye giriş* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009), 437.

¹² Sigmund Freud, *Dinin kökenleri: Totem ve tabu, Musa ve tektanrıcılık ve diğer çalışmalar*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 2007), 32-38; Sigmund Freud, *Sigmund Freud Narsizm üzerine ve Schreber Vakası*, 4. Bs (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 31-32; Duane P Schultz vd., *Modern psikoloji tarihi*, çev. Yasemin Aslay (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007), 530; Jerry M Burger, *Kişilik*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 201.

güvensiz bağlanma ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bağlanma figürünün ulaşılmazlığı veya tepkisizliğine yönelik korku, yetersiz ve ilgisiz bakım ve tehdit edilme kaygılı bağlanmaya yol açabilmektedir. Bowlby diğer faktörlerin yokluğunda bile anne figüründen ayrılmanın iki yaş ve üzeri çocuklarda üzüntü, öfke ve ardından kaygıya yol açtığını tespit etmiştir.¹³ Bilişsel yaklaşım bilginin işlenmesi, depolanması, kullanımı ve bireyin davranış, algı, öğrenme, hatırlama, inanç ve duygular üzerindeki etkilerini incelemektedir.¹⁴ Bilişsel yaklaşıma göre kaygı zihnin tehlike kavramı ile sürekli meşgul olması veya saplantılı olması ve sorunla başa çıkmada kişisel yeteneklerin küçümsenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte tehlike konusu tüm biliş seviyelerine, düşünce, inançlara yayılır, negatif otomatik düşünceler ortaya çıkar.¹⁵ Öğrenme teorisyenlerine göre, kaygı zaman içinde çevresel tehditlerle ilgili birikimli deneyimlerin bir sonucu olarak öğrenilmiş davranışsal tepkisel eğilimlerdir. Buna göre korku ve kaygı koşullanma ve diğer öğrenme süreçleriyle edinilmekte ve bunlar sırasıyla kaçma ve uzaklaşma davranışları üretmektedir.¹⁶ Nöro-biyolojik yaklaşım genlerin, hormonların ve sinir sisteminin, vücuda alınan gıdaların/maddelerin ve beyin travmalarının öğrenme, kişilik, bellek, motivasyon, duygu ve davranış üzerindeki etkilerini incelemektedir.¹⁷ Duygusal davranışlarla ilişkili olan bir limbik bir yapı olan amigdala korkutucu anıların oluşumu ve duygusal olayların değerlendirmesinde etkilidir ve aynı zamanda amigdala nörokimyasal ve hormonal stres araçlarının hedefinde yer almaktadır. Klinik ve deneysel veriler amigdaladaki yapısal/işlevsel değişimlerin kaygı gibi duygu durum bozuklukları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.¹⁸

2. Kaygı ve Din

Kaygı, korku, stres gibi negatif duyguların olumsuz etkilerinden koruyan en önemli olgulardan birisi dindir. Din, sözlükte Tanrı'ya, doğa üstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum anlamına gelmektedir.¹⁹ Kültürel önyargı, insan

¹³ John Bowlby, *Separation: anxiety and anger*, Reprint (New York: Basic Books, 2000), 22-224.

¹⁴ Plotnik vd., *Psikoloji'ye giriş*, 7.

¹⁵ Diana Sanders vd., *Counselling for anxiety problems*, (London; Thousand Oaks, Calif: Sage Pub, 2003), 18.

¹⁶ Zeidner - Matthews, *Anxiety 101*, 86.

¹⁷ Plotnik vd., *Psikoloji'ye giriş*, 6.

¹⁸ J. M Pêgo vd., "Stress and the Neuroendocrinology of Anxiety Disorders", *Behavioral Neurobiology of Anxiety and Its Treatment*, ed. Murray B. Stein - Thomas Steckler (Berlin, Heidelberg: Springer, 2009), 2: 98; Linda Gask - Carolyn Chew-Graham, ed., *ABC of anxiety and depression* (Chichester, West Sussex ; Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc, 2015), 4.

¹⁹ İsmail Parlatır (ed.), *Türkçe sözlük*, 9. baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998), 669.

kaynaklı seküler ideolojilerden bağımsız bir tanıma göre ise din, doktrin (inanç öğretisi), mit (tarihi kutsal anlatı), etik (kutsal kaynaklı ahlak prensipleri), ritüel (kurban ibadetini de kapsayan kutsal törenler ve nesnelere), tecrübe (adanmışlık, mistik tecrübe) ve sosyal kurumlar (eğitici, sosyal topluluklar, sosyal hizmetler, manevi destek hizmetleri) gibi birbiri ile etkileşim içinde olan pek çok unsur ihtiva etmektedir.²⁰ Dinin insan hayatındaki yansıması olan dindarlık ise içerisinde pek çok boyut ihtiva eden, engin, dinamik, bireysel ve duygusal bir yapıdır. Ayrıca dindarlık yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik durum, sağlık yapısı gibi pek çok faktörden etkilenebilmektedir.

Dindarlık ve kaygı ilişkisi üzerine yapılmış araştırmaların bazılarında pozitif yönlü ilişkiler veya anlamsız sonuçlar elde edilmiş olmakla birlikte diğer pek çok araştırmada dindarlık veya dua ibadeti ile kaygı arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Örneğin Khalek ve arkadaşlarının Arap örneklem üzerinde yapılmış 10 araştırma üzerinde yaptıkları meta analiz çalışmasında dindarlık ile kaygı arasında negatif ilişkiler tespit edilmiştir.²¹ Karaca'nın²² Kırac'ın²³ araştırmalarında dindarlık ile ölüm kaygısı arasında anlamlı negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Karlı'nın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada dini şuur ile sınav kaygısı arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Aynı araştırmada duanın sınav kaygısı ile başa çıkmaya olumlu katkı sağladığı da tespit edilmiştir.²⁴ Dindarlık ve kaygı ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar dindarlık ve kaygı ilişkisinin tek yönlü ve doğrusal olmadığını göstermiştir. Yapıcı'ya göre bu durum araştırmacıların dindarlık ve kaygıyı tanımlama biçimlerinden, kullanılan ölçeklerin ve örneklemin spesifik özelliklerinden kaynaklanmış olabilir.²⁵

Din ihtiva ettiği öğreti ve pratikler ile bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında dengeli ve kontrollü olmasına katkı sağlamaktadır. Pek çok

²⁰ David A. Leeming, *Encyclopedia of psychology and religion*, 2nd edition (New York: Springer, 2013), 1492.

²¹ Ahmed M. Abdel-Khalek vd., "The Relationship Between Religiosity and Anxiety: A Meta-analysis", *Journal of Religion and Health* 58/5 (2019), 1847.

²² Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 363.

²³ Ferdi Kırac, *Dindarlık eğilimi varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 118.

²⁴ Necmi Karlı, "Gençlerde Sınav Kaygısı Dindarlık ve Dua İlişkisi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2019), 190.

²⁵ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Yayınları, 2007), 115.

araştırmada dinin anlam, ümit, sabır, tahammül, merhamet ve öz kontrol duygusu kazandırmak suretiyle negatif yaşamsal olaylar sonucunda tecrübe edilen korku, kaygı, stres, depresyon, yalnızlık, umutsuzluk, anlamsızlık, öfke, saldırganlık, şiddet gibi negatif duygu ve davranışlarla başa çıkmaya olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir.²⁶ Din, hayata ve negatif yaşamsal olaylara ulvi anlamlar kazandırmak suretiyle işsizlik ve diğer negatif yaşamsal olaylarla başa çıkmaya yardımcı olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de olayların Yüce bir iradenin bilgisi ve onayı ile meydana geldiği (el-Hadîd 57/22; et-Tevbe 9/51; el-En'âm 6/59) ve yaşamsal sıkıntıların ilahi bir imtihan olduğu (el-Bakara 2/155) bildirilmektedir. Her şeyin üstün bir iradenin bilgisi ve onayı ile meydana geldiğine dair kader inancı ve ilahi imtihan bilinci bireye olaylara geniş bir perspektiften bakabilme kabiliyeti kazandırmakta ve işsizlik ve diğer yaşamsal sıkıntılar karşısında duygu ve davranışlarında kontrollü olmasına katkı sağlamaktadır.

Dininin kaygı ve diğer psikolojik sorunlarla mücadele ruh ve beden sağlığını koruyucu bir diğer işlevi sabır duygusunu geliştirmesidir. Din, sabrı tavsiye eden öğretileri ve dini hayatın en önemli boyutu olan ritüelleri ile inanan bireylerde sabır ve öz denetim duygularının gelişimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca din, sıkıntı verici yaşamsal olayların olumlu sonuçlarının da olabileceğini vaz ederek (el-İnşirâh 94/6) sıkıntılar karşısında Allah'a güvenmeyi (et-Talâk 65/3; el-Ahzâb 33/3), ümitsizliğe kapılmamayı (ez-Zümer 39/53), dua yoluyla Allah'tan yardım istemeyi (el-Bakara 2/186; el-A'râf 7/55,56) tavsiye ederek, öğreti ve ritüelleri ile pek çok pozitif duygu ve davranış kazandırarak yaşamsal sıkıntıların neden olduğu kaygı, stres, depresyon, yalnızlık ve umutsuzluk gibi negatif duygularla başa çıkma sürecinde ruh ve beden sağlığını koruma ve devam ettirmeye yardımcı olmaktadır.

Din bireye doğrudan veya dolaylı olarak sosyal destek sağlamak suretiyle yaşamsal sıkıntıların eden olduğu kaygı, korku, stres gibi

²⁶ Ümit Horozcu, "Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki", *Mîlel ve Nihal* 7/1 (2010), 209; Orhan Gürsu, "Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/34 (2015), 49; William R. McMordie, "Religiosity and Fear of Death: Strength of Belief System", *Psychological Reports* 49/3 (1981), 921; Abdel-Khalek vd., "The Relationship Between Religiosity and Anxiety", 1847; Charles H. Hackney - Glenn S. Sanders, "Religiosity and Mental Health: A Meta-Analysis of Recent Studies", *Journal for the Scientific Study of Religion* 42/1 (2003), 43; Necmi Karlı, "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (2020), 169; Necmi Karlı, "Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2020), 53.

psikolojik sorunlarla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Yaşamsal sıkıntıların neden olduğu kaygı ve stresin yatıştırılmasında, öz kabul ve psikolojik iyi oluşun artırılmasında sosyal desteğin çok önemli etkisi bulunmaktadır.²⁷ Dinin sunduğu sosyal destek iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi inanan bireyin yaşamsal sıkıntılar karşısında dua yoluyla inandığı Yaratıcısına sığınarak yardım talep etmesi yoluyla edindiği sosyal destektir. Dua ibadeti sayesinde inanan birey korku, kaygı ve strese neden olan yaşamsal problemlerini, uğradığı haksızlıkları, ihtiyaçlarını, inandığı kadir olan Yaratıcıya aracısız bir şekilde arz ederek yardım ister, böylece sıkıntısını anlatmanın neden olduğu psikolojik boşalmanın yanında, sorununun çözümünde ilahi bir destek alacağına inanarak güven ve umudunu devam ettirir. İkincisi ise din, sevgi²⁸, merhamet (el-İsrâ 17/24; el-Beled 90/17), yardımlaşma (el-Enfâl 8/73) ve paylaşmayı (el-Bakara, 2/43,83) tavsiye etmek suretiyle inançlı bireylerin birer maddi ve manevi sosyal destek gönüllüsü olmalarına katkı sağlamaktadır.

3. Yöntem

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Birden fazla değişkenin incelendiği ilişkisel tarama modeli araştırmalarında değişkenlerin birlikte değişip değişmedikleri ayrıca gruplar arasında farklılık oluşup oluşmadığına bakılmaktadır.²⁹

3.1. Örneklem

Araştırma örneklemimiz 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin farklı sınıflarında öğrenim görmekte olan rastlantısal olarak seçilmiş toplam 530 genç bireyden

²⁷ Audrey Henry vd., "Anxiety and depression in patients with multiple sclerosis: The mediating effects of perceived social support", *Multiple Sclerosis and Related Disorders* 27 (2019), 46; Mingli Yu vd., "The mediating role of perceived social support between anxiety symptoms and life satisfaction in pregnant women: a cross-sectional study", *Health and Quality of Life Outcomes* 18/1 (2020), 223; Jing Shi vd., "Perceived stress and social support influence anxiety symptoms of Chinese family caregivers of community-dwelling older adults: a cross-sectional study", *Psychogeriatrics* 20/4 (2020), 377; Po Sen Chu vd., "Meta-Analysis of the Relationships Between Social Support and Well-Being in Children and Adolescents", *Journal of Social and Clinical Psychology* 29/6 (2010), 624.

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "İmân", 9, 14; Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "İmân", 67.

²⁹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 114-119.

oluşmaktadır. Örneklemin 251'i (%47,4) 18-21 yaş grubunda, 279'u ise (%52,6) 22-40 yaş grubunda yer almaktadır. Örneklemin 369'u (%69,6) kadın, 161'i (%30,4) erkek bireylerden oluşmaktadır. Örneklemin 2'si (%0,4) hazırlık sınıfında, 70'i (%13,2) birinci sınıfta, 165'i (%31,1) ikinci sınıfta, 122'si (%23) üçüncü sınıfta, 171'i (%32,3) ise dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan bireylerden oluşmaktadır. Örneklemin 39'u (%7,4) sosyo-ekonomik durumunu düşük, 474'ü (%89,4) sosyo-ekonomik durumunu orta, 17'si (%3,2) ise sosyo-ekonomik düzeyini yüksek olarak bildirmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Anketi: Araştırma anketinde bir takım demografik değişkenler içeren bu örneklemin yaş, cinsiyet, sınıf ve ekonomik durum, mezuniyet sonrası iş bulma ümidi, not ortalaması, ilahiyat fakültesinde bulunma amacı ile ilgili birtakım ifadeler yer almaktadır.

İşsizlik Kaygısı Ölçeği: İşsizlik Kaygısı Ölçeği Tayfun ve Korkmaz³⁰ tarafından Kart ve Erdost³¹ ile Dursun ve Aytaç'ın³² üniversite öğrencilerinde işsizlik kaygısını ölçmek için belirledikleri psikometrik soruların geliştirilmesi ile meydana gelmiştir. 5'li likert yapıya sahip olan ölçek 4 alt boyutu kapsayan 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 26 en yüksek puan ise 130'dur. Ölçek maddelerinin 24'ü olumsuz 2'si ise olumlu ifadelerde oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar işsizlik kaygısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinin güvenilirliğini tespit için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmış ve ölçeğin genel güvenilirliğinin alfa değerinin ($\alpha=0.900$) çok yüksek olduğu görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliliğini tespit için ise açımlayıcı faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Uygulanan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Analiz sonucunda ($KMO=0,916>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam 4 faktör altında toplanmıştır. Sonuç olarak alfa ve açıklanan varyans değerleri İşsizlik Kaygısı Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymuştur.³³

³⁰ Ayşe Nur Tekin Tayfun - Adem Korkmaz, "Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/17 (2016), 534-558.

³¹ Müge Ersoy-Kart - Hayat Ebru Erdost, "Unemployment Worries Among Turkish University Students", *Social Behavior and Personality: an International Journal* 36/2 (2008), 275-288.

³² Salih Dursun - Serpil Aytaç, "Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28/1 (2009), 71-84.

³³ Tayfun - Korkmaz, "Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı", 534-558.

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği: Dean Hoge tarafından geliştirilen ve Karaca tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek 5'li likert formatında 7'si olumlu, 3'ü olumsuz olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Tek bir boyuttan oluşan ölçekten alınabilecek en düşük puan 10 en yüksek puan ise 50'dir. İçsel Dini Motivasyon Ölçeği'nin güvenilirlik düzeyini tespit için homojenlik endeksi ve yarıya bölme teknikleri kullanılmıştır. Ölçeğin geçerliğini tespit için ise faktör analizi ve iç tutarlılık analizi işlemleri yapılmıştır. Güvenirlik tespiti için kullanılan yarıya bölme tekniği ile iki yarım ölçek arasındaki korelasyon katsayısı .76; Cronbach's Alfa katsayısı .84 ise olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlilik düzeyini tespit için faktör analizi işlemi yapılmış ve bir madde haricinde tüm ölçek maddelerin aynı faktörde kümelendiği görülmüştür. Ölçek maddelerinin iç tutarlılığını tespit için uygulanan korelasyon analizi sonucunda tüm maddelerin aynı yönde ayrıştıkları tespit edilmiştir.³⁴

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada veri analizi için SPSS (v23) kullanılmıştır. Analiz işlemlerinde öncelikle yaş, cinsiyet, sınıf ve sosyo-ekonomik durum gibi demografik değişkenlerinin işsizlik kaygısı ve dindarlık ile ilişkilerine bakılmış, daha sonra işsizlik kaygısı ve dindarlık ilişkisi incelenmiştir. Analiz işlemlerinde frekans, korelasyon, t-testi, tek yönlü Anova ve regresyon analizi işlemleri yapılmış, istatistiksel olarak anlamlı olan bulgulara ve yorumlarına makalede yer verilmiştir.

3.4. İşlem

Araştırma verilerinin toplanabilmesi gerekli olan etik kurul izni alındıktan sonra 2019 yılı mayıs ayında Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin farklı sınıflarında öğrenim görmekte olan öğrencilere gönüllülük esasına göre anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulaması öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı, verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve elde edilen verilerin gizli kalacağı yönünde bilgilendirme yapılmıştır.

³⁴ Faruk Karaca, "Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu", *Ekev Akademi Dergisi* 3/1 (2001), 196-199.

3.5. Bulgular

3.5.1. Demografik Değişkenlere Göre İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 1. Demografik değişkenler ile işsizlik kaygısı ve dindarlık arasındaki korelasyonlar

	Yaş	Cinsiyet	Sınıf	Ekonomik Durum
İşsizlik Kaygısı	.023	.114**	.103*	-.062
İçsel Dini Motivasyon	-.086*	-.106*	-.133**	-.072

(Not: Çift yıldızlılar 0,01, tek yıldızlılar 0,05 düzeyinde anlamlıdır)

Tablo 1’de görüldüğü gibi işsizlik kaygısı ile cinsiyet ($r=.114$, $p<.01$) ve sınıf ($r=.103$, $p<.05$) arasındaki ilişkiler ve içsel dini motivasyon ile yaş ($r=-.086$, $p<.05$), cinsiyet ($r=-.106$, $p<.05$) ve sınıf ($r=-.133$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmıştır. Bununla birlikte ilişki düzeyleri .300’ün altında olduğu için düşük düzeyde bir anlamlılık durumu söz konusudur. İşsizlik kaygısı ile yaş ve sosyo-ekonomik durum, içsel dini motivasyon ile sosyo-ekonomik durum arasındaki ilişkilerin ise istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmadığı görülmüştür.

Tablo 2. Cinsiyete göre işsizlik kaygısı ve dindarlık düzeyleri

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss
İşsizlik Kaygısı	Kadın	369	70.53	16.35
	Erkek	161	74.63	16.83
		$t=-2.635$	$df=528$	$p=.009$
İçsel Dini Motivasyon	Kadın	369	42.89	4.42
	Erkek	161	41.69	6.62
		$t=2.101$	$df=224.68$	$p=.037$

Tablo 2’de görüldüğü gibi kadınların işsizlik kaygısı ortalaması $\bar{X}=70.53$ iken erkeklerinki $\bar{X}=74.63$ ’tür. Uygulamış olduğumuz t-testi analiz sonucunda göre erkeklerin işsizlik kaygısı düzeylerinin kadınlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;528)}=-2.635$, $p=.009$, $p<.05$). Ayrıca tablo 2’de yer alan verilere göre kadınların içsel dini motivasyon ortalaması $\bar{X}=42.89$ iken erkeklerinki $\bar{X}=41.69$ ’dur. Uygulamış olduğumuz t-testi analiz sonuçlarına göre kadınların içsel dini motivasyon düzeylerinin erkeklerinkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;224)}=2.101$, $p=.037$, $p<.05$). Tablo 2’de yer vermediğimiz yaş gruplarına göre içsel dini

motivasyon düzeylerine gelince, 18-21 yaş grubunun içsel dini motivasyon ortalaması $\bar{X}=43.00$ iken 22-40 yaş grubunun içsel dini motivasyon ortalaması $\bar{X}=42.10$ 'dur. Uygulamış olduğumuz T-testi analiz sonuçlarına göre 18-21 yaş grubunun içsel dini motivasyon düzeyinin 22-40 yaş grubunkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;517)}=2.016$, $p=.044$, $p<.05$)

Tablo 3. Cinsiyete göre örneklemin not durumları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss
Not Durumu	Kadın	369	2,39	0.53
	Erkek	161	2,21	0,58
$t = 3.509$ $df = 528$ $p = .000$				

Tablo 3'te görüldüğü gibi kadınların not ortalaması $\bar{X}=2.39$ iken erkeklerinki $\bar{X}=2.21$ 'dir. T-testi analiz sonucuna göre kadınların not ortalamalarının erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;528)}=3.509$, $p=.000$, $p<.05$). Not durumu ile işsizlik kaygısı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 4. Sınıf durumuna göre işsizlik kaygısı ve dindarlık düzeyleri

	Sınıf	N	%	\bar{X}	ss	LSD
İşsizlik Kaygısı	Hazırlık	2	0,4	47,50	10,60	Hazırlık/2,3,4
	1. Sınıf	70	13,2	67,88	14,53	1/4
	2. Sınıf	165	31,1	71,73	16,67	
	3. Sınıf	122	23,0	72,32	16,22	
	4. Sınıf	171	32,3	73,31	17,28	
	Toplam	530	100	71,78	16,59	
$F_{(4,525)} = 2.462$ $p=.044$ $p<.05$						
	Sınıf	N	%	\bar{X}	ss	Tamhane
İçsel Dini Motivasyon	Hazırlık	2	0,4	42,50	0,70	2/4
	1. Sınıf	70	13,2	43,10	3,83	
	2. Sınıf	165	31,1	43,30	4,75	
	3. Sınıf	122	23,0	42,64	5,16	
	4. Sınıf	171	32,3	41,46	5,99	
	Toplam	530	100	42,53	5,21	
$F_{(4,525)} = 2.983$ $p=.019$ $p<.05$						

Tablo 4'te görüldüğü gibi ilahiyat hazırlık sınıfında okuyan öğrencilerin işsizlik kaygısı skoru $\bar{X}=47.50$ iken (1. Sınıf= 67.88; 2. Sınıf=71.73; 3. Sınıf=72.32) 4. Sınıfta okuyan öğrencilerin işsizlik kaygısı skoru ise $\bar{X}=73.31$ 'dir. Uyguladığımız Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) sonucuna göre sınıf durumu ile işsizlik kaygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p=.044$ $p <.05$). Buna göre ilahiyat öğrencileri mezuniyete

doğru yaklaştıkça işsizlik kaygısı düzeylerinin de istatistiksel olarak anlamlı derecede artmakta olduğu görülmektedir. Post Hoc (LSD) analizine göre bu durum hazırlık öğrencileri ile 2,3 ve 4. Sınıf öğrencileri arasındaki; ayrıca 1. Sınıf ile 4. Sınıf öğrencileri arasındaki ayrışmadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca tablo 4'ye yer alan verilere göre ilahiyat hazırlık sınıfında okuyan öğrencilerin içsel dini motivasyon skoru $\bar{X}=42.50$ iken (1. Sınıf= 43.10; 2. Sınıf=43.30; 3. Sınıf=42.64) 4. Sınıfta okuyan öğrencilerin işsizlik kaygısı skoru ise $\bar{X}=41.46$ 'dır. Uyguladığımız Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) sonucuna göre sınıf durumu ile içsel dini motivasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p=.019$ $p < .05$). Buna göre üst sınıflarda okuyan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin içsel dini motivasyon düzeylerinin alt sınıflarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Post Hoc (Tamhane) analizine göre bu durum 2. Sınıf öğrencileri ile 4. Sınıf öğrencileri arasındaki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca araştırmada sosyo ekonomik düzeyi düşük olanların işsizlik kaygısı ortalaması $\bar{X}=1.98$ iken sosyo ekonomik düzeyi yüksek olanlarınki $\bar{X}=1.91$ 'dir. Uygulamış olduğumuz t-testi analiz sonucunda göre sosyo ekonomik düzeyi düşük olanların işsizlik kaygısı ortalamasının sosyo ekonomik düzeyi yüksek olanlarınkinden daha yüksek olduğu görülmekle birlikte gruplar arasındaki farklılaşmanın anlamlılık derecesine ulaşmadığı görülmüştür ($t_{(0,05;161)}= 1.388$, $p=.071$, $p > .05$).

3.5.2. Dindarlık ile İşsizlik Kaygısı Arasındaki İlişkiler

Tablo 5. İçsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasındaki korelasyonlar

İçsel Dini Motivasyon	İşsizlik Kaygısı
	-.172**

(Not: Çift yıldızlılar 0,01 düzeyinde anlamlıdır)

Tablo 5'te yer alan verilere göre içsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasındaki ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaştığı tespit edilmiştir ($r=-.172$, $p < .01$). Bununla birlikte ilişki düzeyi .300'ün altında olduğu için düşük düzeyde anlamlılık ilişkisi söz konusudur.

Tablo 6. İçsel dini motivasyon durumuna göre işsizlik kaygısı düzeyleri

İşsizlik Kaygısı	İçsel Motivasyon	Dini	N	\bar{X}	ss
	Düşük			77	76.77
Yüksek			120	66.20	14.97
$t = 4.683$ $df = 195$ $p = .000$					

Tablo 6'da yer alan verilere göre içsel dini motivasyon düzeyi düşük

olan ilahiyat öğrencilerinin işsizlik kaygısı ortalaması $\bar{X}=76.77$ iken, içsel dini motivasyon düzeyi yüksek olan ilahiyat öğrencilerinin işsizlik kaygısı ortalaması $\bar{X}=66.20$ 'dir. T-testi analiz sonucuna göre içsel dini motivasyon düzeyi yüksek olanların işsizlik kaygısı düzeylerinin içsel dini motivasyon düzeyi düşük olanlarınkinden anlamlı derecede daha düşük olduğu ($t=4.683$, $p=000$, $p<.01$). Ayrıca uygulamış olduğumuz ki-kare analiz sonucuna göre içsel dini motivasyon düzeyi yüksek olanların %86,1'inin ($n=31$) işsizlik kaygısı düzeyinin düşük, %13,9'unun ($n=5$) işsizlik kaygısı düzeyi yüksek çıkarken; içsel dini motivasyon düzeyi düşük olanların %71,4'ünün ($n=15$) işsizlik kaygısı yüksek, %28,6'sının ise ($n=6$) işsizlik kaygısı düşük çıkmıştır. Bu sonuçlara göre de içsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasında anlamlı bir bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır ($X=19.280$ $df=1$ $p=.000$ $p<.05$). Böylece uygulamış olduğumuz T-testi ve ki-kare analiz sonuçlarına göre bireylerde içsel dini motivasyon düzeyi yükseldikçe işsizlik kaygısının anlamlı derecede azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. İçsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasındaki regresyon analizi

İşsizlik	β	t	p	R ²
Kaygısı	-.582	-5.302	.000	.326

Tablo 7'de içsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasındaki tekli regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Regresyon analizde bağımlı değişken olarak işsizlik kaygısı, bağımsız değişken olarak ise içsel dini motivasyon kabul edilmiştir. Regresyon analizi öncesinde modelin analize uygun olup olmadığını tespit için doğrusallık (-.172**) ve normallik (Skewness=,243; Kurtosis=-0,13) analizleri yapılmış ve analiz sonucunda kurulan modelin regresyon analizine uygun olduğu tespit edilmiştir. Uygulamış olduğumuz tekli regresyon analizi sonucunda içsel dini motivasyonun sınav kaygısı üzerinde %32,6 oranında etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-.582$, $p <.05$). Buna göre örneklemin içsel dini motivasyon düzeyi yükseldikçe işsizlik kaygısı düzeyi %32 oranında azalacaktır.

Tartışma ve Sonuç

1. Araştırmada kadınların içsel dini motivasyon düzeylerinin erkeklerinkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elbette herkes için geçerli bir kural olmamakla birlikte

genel olarak kadınlar erkeklere nazaran daha fazla öz-kontrol sahibi³⁵, itaatkâr³⁶ ve duygusal³⁷ yapıya sahiptirler. Kadınların bu özellikleri dinin emirlerine daha fazla itaat etmelerine, dolayısıyla içsel dini motivasyon düzeylerinin daha yüksek çıkmasına yol açmış olabilir. Bununla birlikte dindarlığı etkileyen pek çok faktör bulunduğundan, dindarlığı sadece cinsiyet faktörü ile açıklamak doğru bir yaklaşım değildir. Konu üzerine yapılan araştırmaların bazılarında kadınlar, bazılarında erkekler daha dindar çıkarken bazı araştırmalarda ise cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemektedir. Yapıcı'nın cinsiyet ve dindarlık ilişkisi üzerine yaptığı meta-analiz incelemesinde iki değişken arasındaki ayrışmanın %2 ile %15 arasında olduğu yani cinsiyet ile dindarlık arasındaki ayrışmanın kuvvetli olmadığı tespit edilmiştir.³⁸ Ok ve Cirhinlioğlu'nun³⁹, Karslı'nın⁴⁰, Altun'un⁴¹ ve Temiz'in⁴² araştırmalarında kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bakır'ın⁴³, Koç'un⁴⁴ ve Ilgaz'ın⁴⁵ araştırmalarında ise erkeklerin dindarlık düzeyleri kadınlarınkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Doğan'ın⁴⁶, Sağır'ın⁴⁷ ve Okumuş'un⁴⁸ araştırmalarında ise cinsiyet ile

³⁵ Chris L. Gibson and Jeffrey T. Ward and John Paul Wright and Kevin M. Beaver and Matt Delisi, "Where Does Gender Fit in the Measurement of Self-Control?", *Criminal Justice and Behavior*, 37/8 (2010), 883.

³⁶ Thomas Blass, "The Milgram Paradigm After 35 Years: Some Things We Now Know About Obedience to Authority1", *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (1999), 968.

³⁷ Susan Sprecher, Constantine Sedikides, "Gender differences in perceptions of emotionality: The case of close heterosexual relationships", *Sex Roles*, 28 (1993), 511.

³⁸ Asım Yapıcı, "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri", *Dini Araştırmalar* 19 (2016), 131.

³⁹ Fatma Gül Cirhinlioğlu - Üzeyir Ok, "Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?", *Zeitschrift für die Welt der Türken* 3/1 (2011), 121.

⁴⁰ Karslı, "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi", 169.

⁴¹ Veysel Karani Altun, "Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)", *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)* 9/1 (2020), 134.

⁴² Yunus Emre Temiz, "Dindarlar Daha Fazla Mütevazı Mı? Alçakgönüllülük ve Dindarlık Arasındaki İlişki", *Turkish Studies-Comparative Religious Studies* 14/4 (2019), 790.

⁴³ Rahime Eymen Bakır, *Sporcularda Dindarlık, Alçakgönüllülük ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Uzak Doğu Sporları Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 73.

⁴⁴ Mustafa Koç, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008), 126.

⁴⁵ Abdulkadir Ilgaz, *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi, Kastamonu Örneği* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 63.

⁴⁶ Mebrure Doğan, "Ergenlerin Değer Yönelimleri ve Değer Yönelimlerinin İnternet Bağımlılığıyla İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 5/10 (2018), 276.

dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yaş ve dindarlık ilişkisine gelince, araştırmada 22-40 yaş grubunun içsel dini motivasyon düzeyinin 18-21 yaş grubununkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük olduğu tespit edilmiştir. 22-40 yaş aralığını kapsayan ilk yetişkinlik dönemi ergenlikten sonra dindarlığın düşük olduğu dönemlerden birisidir. Bu dönemdeki bireyler güçlü hormonal baskılar ile dinin emirleri ve yasakları arasında kalarak çatışmalar yaşamaları, yoğun eğitim faaliyetleri, iş ve eş arayışları ile meşgul olmalarından ötürü dini faaliyetlere yeteri kadar zaman ayıramazlar. Dolayısıyla mezuniyete yaklaşmış olan 22-40 yaş grubundaki öğrencilerin içsel dini motivasyon düzeylerinin 18-21 yaş grubundakilerinkinden daha düşük çıkmasında yoğun lisans eğitim faaliyetleri ve KPSS hazırlıkları, iş ve eş arayışları nedeniyle meşgul olmaları etkili olmuş olabilir. Bununla birlikte çoğunluğunu üst sınıflardan öğrencilerin oluşturduğu 22-40 yaş grubunun dindarlık düzeylerinin 18-21 yaş grubundakilerinkinden daha düşük çıkmasında üniversite daha fazla zaman geçirmiş olmalarından ötürü farklı dünya görüşlerine sahip insanlarla daha fazla etkileşime girmiş olmaları, farkı görüşlere sahip insanların kitaplarını daha fazla okumuş olmaları veya hesaba katmadığımız başka faktörlerin etkisi olmuş olabilir.

2. Araştırmada erkeklerin işsizlik kaygısı düzeylerinin kadınlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin işsizlik kaygısı düzeylerinin kadınlarınkinden daha yüksek çıkmasında temel etken olarak kültürel ve dini faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Şöyle ki, bir işte çalışmak, evin geçimini sağlamak Türk toplumunda erkeklerden beklenen bir görevdir. Ayrıca (güvenceli ve sürekli) bir iş sahibi olmak evliliklerde eş seçimini etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Bununla birlikte İslam inancında erkeklerin mehir (en-Nisâ 4/4) ve nafaka vermek (et-Talâk 65/6), evin geçimini sağlamak (en-Nisâ 4/34) gibi ekonomik sorumluluklarının olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla kadınlara nazaran erkeklerin daha fazla işsizlik kaygısı tecrübe etmelerinde toplumun ve dinin erkeğe yüklediği mali sorumlulukların etkisinin olduğu söylenilebilir. Buna ilave olarak erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla işsizlik kaygısı tecrübe etmelerinde not durumları ile dindarlık düzeylerinin etkili olduğunu düşünmekteyiz. Araştırmada kadınların not ortalamalarının

⁴⁷ Zeynep Sağır, "Özgecılık ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2020), 306.

⁴⁸ Esra Okumuş, *Genç Yetişkinlerde Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi Kayseri: Kocasinan İlçesi Örneği* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 52.

ve dindarlık düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla akademik başarısı ve dini motivasyonu daha yüksek olan kadınların dinin başarıya olumlu etki eden gücünden daha fazla istifade etmeleri, bunun doğal sonucu olarak kaygı, stres gibi negatif duygulara karşı daha fazla korunaklı olmaları kadınların işsizlik kaygısı düzeylerinin erkeklerinkinden daha düşük çıkmasını açıklamaktadır. Kaya ve Varol'un ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada da erkek öğrencilerin işsizlik kaygısı düzeylerinin kadınlarinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kaya ve Varol elde edilen bu sonucu ev geçindirme sorumluluğunun erkekten beklenilmesi ile açıklamışlardır.⁴⁹ Taşğın ve arkadaşlarının araştırmasında ise kadın öğrencilerin işsizlik kaygısı erkeklerinkinden daha yüksek çıkmıştır.⁵⁰ Yazarlar elde edilen bu sonucu erkeklerin lehine olan cinsiyet eşitsizliğinin iş hayatına girişte etkili olmasına bağlamışlardır. Kula ve Saraç'ın Ahi Evran Üniversitesi'nin tüm fakültelerinde son sınıf okuyan öğrenciler üzerinde yaptıkları araştırmada da kadınların kaygı düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁵¹ Cinsiyet kaygı ilişkisine dair başka fakültelerin bulgularından farklı olarak ilahiyat fakültelerinde kadın öğrencilerin işsizlik kaygısının erkeklerinkinden daha düşük çıkmasında, kadın ilahiyat öğrencilerinin bir kısmının mezuniyet sonrası bir işe girmeyi düşünmemeleri ve dinin erkeğe yüklediği mali sorumlulukları bilmeleri etkili olmuş olabilir.

3. Araştırmada üst sınıflarda okuyan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin işsizlik kaygısı düzeylerinin alt sınıflarda okuyanlarinkinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle ilahiyat fakültesi öğrencileri mezuniyete doğru yaklaştıkça işsizlik kaygısı düzeyleri de anlamlı derecede artmaktadır. İş arayışı ve işsizlik problemi mezuniyet sonrasında karşılaşılan yaşamsal bir problem olduğu için mezuniyete yaklaşmış üst sınıflarda okuyan bireylerin daha fazla işsizlik kaygısı tecrübe etmeleri beklenen bir durumdur. Ayrıca son sınıf öğrencilerinin yoğun lisans eğitimleri ve staj uygulamalarından ötürü uzmanlık alanları ile ilgili bir mesleğe atanabilmek için gerekli olan KPSS'ye

⁴⁹ Kaya - Varol, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Süreklilik Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)", 53.

⁵⁰ Özden Taşğın vd., "Üniversiteli Gençlerin İşsizlik Kaygıları İle Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişki", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 6/16 (2017), 551.

⁵¹ Kamile Şanlı Kula - Turan Saraç, "Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı / The Future Anxiety of the University Students", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/33 (2016), 233.

çalışmak için yeteri kadar zaman bulamamaları da son sınıf öğrencilerinin işsizlik kaygı düzeyini artırmaktadır. Alt sınıflardaki ilahiyat öğrencilerinin mezuniyete yakın olmamaları ve yoğun lisans eğitim faaliyetlerinden ötürü mezuniyet sonrası durumu düşünmek yerine daha güncel bir durum olan lisans eğitimlere daha fazla odaklanmaları işsizlik kaygı düzeylerinin düşük olmasında etkili olmuş olabilir. Şahin'in ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte üst sınıflarda okuyan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin alt sınıflarda okuyanlarından daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁵² Ayrıca araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin okudukları sınıf yükseldikçe içsel dini motivasyon düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azalmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu durum daha önceki maddede yer verdiğimiz 22-40 yaş grubundaki öğrencilerin içsel dini motivasyon düzeyinin 18-21 yaş grubundaki bireylerinden anlamlı derecede daha düşük olması bulgusu ile uyumluluk arz etmektedir. Bu sonucun elde edilmesinde mezuniyete yaklaşmış olan bireylerin eğitim, iş ve eş arayışlarından ötürü meşgul olmaları, üniversitede daha fazla zaman geçirmiş olmalarından ötürü farklı dünya görüşlerine sahip kişilerle daha fazla etkileşime girmiş olmaları ve hesaba katmadığımız başka faktörlerin etkisi olmuş olabilir.

4. Araştırmada sosyo-ekonomik durum ile işsizlik kaygısı ve içsel dini motivasyon arasında anlamlılık derecesine ulaşmayan negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Örneklemin tamamına yakınının (%89,4=orta) benzer sosyo-ekonomik düzeye sahip olmasının sosyo-ekonomik durum ile işsizlik kaygısı ve dindarlık arasında anlamsız ilişki bulunmasında etkili olduğunu düşünmekteyiz. Anlamlılık derecesine ulaşmamış olmakla birlikte sosyo-ekonomik durumu düşük olanlarda daha fazla işsizlik kaygısı tespit edilmesi beklenen bir durumdur. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan bireylerin fizyolojik ve psikolojik iyi oluş için gerekli olan ekonomik gelire daha fazla ihtiyaç duymaları işsizlik kaygısı düzeylerinin yüksek olmasında etkili olmuştur. Dengeli ve yeterli gıda temini, güvenlik sağlama, saygı itibar görmek, kendini gerçekleştirme bireyin sahip olduğu ekonomik durumla yakından ilişkilidir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bireyler sevme, sevilme, saygı itibar görme, kendini gerçekleştirme gibi daha üst düzey psikolojik ihtiyaçları temin etme arayışına girebilirler. Sosyo-ekonomik düzeyin çok düşük olduğu, işsizliğin ve ekonomik kriz zamanlarında ise bireyler hayatta kalmalarını sağlayacak temel ihtiyaçlarını temin edebilmek

⁵² Şahin, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", 152.

için saldırganlık şiddet ve diğer anti sosyal davranışlara başvurabilirler. Araştırmalarda işsizliğin pek çok anti sosyal davranışla pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.⁵³ Aydın ve arkadaşlarının araştırmasında da benzer şekilde sosyo-ekonomik durum ile mesleki kaygı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.⁵⁴ Kaya ve Varol'un ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada sosyo-ekonomik durum ile kaygı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.⁵⁵ Yine araştırmada sosyo-ekonomik düzey ile içsel dini motivasyon arasında anlamlılık derecesine ulaşmayan negatif ilişki tespit edilmiştir. Başka araştırmalarda da genel olarak sosyo-ekonomik durum ile dindarlık arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmektedir.⁵⁶ Bireyleri bir dine inanmaya ve bağlanmaya yönelten psiko-sosyal nedenlerden birisi ihtiyaçlar ve çaresizliklerdir. Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bireylerde bir başkasına muhtaç olma ve çaresizlik algısı azalmakta, bunun sonucunda ise bir dine inanma bir Tanrı'ya sığınma ve O'ndan yardım istemeye yönelik motivasyon azalabilmektedir. Bununla birlikte insanoğlu maddi durumu ne olursa olsun aslında aciz ve muhtaç bir varlıktır. İnsanoğlu ani bir kaza, tedavisi olmayan hastalık veya doğal bir felaket durumunda kolaylıkla hayatını kaybedebilir veya bakıma muhtaç duruma düşebilir.

5. Araştırmada içsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Yani bireylerde içsel dini motivasyon düzeyi yükseldikçe işsizlik kaygısı istatistiksel olarak anlamlı derecede azalmaktadır. Din hayata varoluşa, işsizlik ve diğer negatif yaşamsal olaylara ulvi anlamlar yükleyerek, ümit, sabır, öz kontrol duygusu kazandırarak, sosyal destek sağlayarak bu olayların neden olduğu kaygı, stres, depresyon, öfke, şiddet ve saldırganlık gibi negatif duygu ve

⁵³ Steven Raphael - Rudolf Winter-Ebmer, "Identifying the Effect of Unemployment on Crime", *The Journal of Law and Economics* 44/1 (2001), 259; Karin Edmark, "Unemployment and Crime: Is There a Connection?", *Scandinavian Journal of Economics* 107/2 (2005), 353; Denis Fougère vd., "Youth Unemployment and Crime in France", *Journal of the European Economic Association* 7/5 (2009), 909.

⁵⁴ Cüneyd Aydın vd., "Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/13 (2020), 91.

⁵⁵ Kaya - Varol, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)", 47.

⁵⁶ Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 42; Emine Küçükcalp, *Ahlaki Yargı Gelişimi ve Dindarlık İlişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 84; Mustafa Koç, "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 228.

davranışlardan korumaktadır. Yapıcı, dindarlık ile kaygı arasında negatif ilişki tespit edilmesini iki temel nedene bağlamıştır. Birincisi dinin bireye manevi destek sağlaması ve güven sağlayıcı bir işlev görmesidir. İkincisi ise din bireye sosyal destek sağlamak suretiyle kaygının azaltmasına yardımcı olmaktadır. Zira sorunlarla başa çıkma sürecinde sosyal destek almak kaygının azalmasında önemli bir rolü bulunmaktadır.⁵⁷ Khalek ve arkadaşlarının Müslüman Arap örneklem üzerinde uygulanmış 10 farklı araştırma üzerinde yaptıkları meta analiz çalışmasında dindarlık ile kaygı arasında negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç dinin koruyucu ve başa çıkmayı sağlayıcı bir işlev görmesi ile açıklanmıştır.⁵⁸ Yapıcı ve Kayıklık tarafından yapılan çalışmada ibadete katılım ile kaygı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.⁵⁹ Baynal'ın⁶⁰ ve Aynacı'nın⁶¹ araştırmasında da dindarlık ile kaygı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

İşsizlik kaygısı ve dindarlık ilişkisinin incelendiği bu çalışmada erkeklerin işsizlik kaygısının kadınlarınkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu; kadınların not ortalaması ve içsel dini motivasyon düzeyinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üst sınıflarda okuyanların işsizlik kaygısı düzeylerinin alt sınıftakilerden anlamlı derecede daha yüksek, içsel dini motivasyon düzeylerinin ise alt sınıflardakilerden anlamlı derecede daha düşük olduğu tespit edilmiştir. İçsel dini motivasyon ile işsizlik kaygısı arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Kaygı insanoğlunun tehlikelerden korunması, varlığını sürdürebilmesi ve hayatta başarılı olabilmesi için gerekli olan bir duygudur. Bununla birlikte kaygının sürekli ve aşırı olması bireyin başarısını, ruh ve beden sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Din hayata, ölüme ve negatif yaşamsal olaylara ulvi anlamlar kazandırarak, bireyde sabır, umut, öz kontrol duyguları kazandırarak, olayların ilahi bir iradenin kontrolü altında olduğunu bildirerek işsizlik ve diğer negatif yaşamsal olayların neden olduğu kaygı, korku ve stres ile başa çıkmaya

⁵⁷ Yapıcı, *Ruh sağlığı ve din*, 115-116.

⁵⁸ Abdel-Khalek vd., "The Relationship Between Religiosity and Anxiety", 1847.

⁵⁹ Asım Yapıcı - Hasan Kayıklık, "Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 177.

⁶⁰ Fatma Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206.

⁶¹ Büşra Aynacı, *Aile Danışmanlığı Merkezine Başvuran Kişilerin Kaygı Düzeyleri ile Dindarlık Durumlarının İlişkisi* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 49.

◆ İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Dindarlık

yardımcı olmaktadır. Araştırmamız dinin işsizlik kaygısı ile başa çıkmada olumlu katkı sağladığını ortaya koymuştur. Araştırmamız sadece ilahiyat fakültesi örneklemini üzerinde yapılmış olması yönüyle sınırlıdır. İşsizlik kaygısı ile başa çıkmada dinin etkisinin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için farklı fakültelerden öğrencilerin katılımı ile bu konuda farklı araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, Ahmed M. - Nuño, Laura - Gómez-Benito, Juana - Lester, David. "The Relationship Between Religiosity and Anxiety: A Meta-Analysis". *Journal of Religion and Health* 58/5 (2019), 1847-1856.
- Altun, Veysel Karani. "Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)". *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)* 9/1 (2020), 115-131.
- American Psychiatric Association - American Psychiatric Association, ed. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. 5th ed. Washington, D.C: American Psychiatric Association, 2013.
- Atkinson, Rita L - Smith, Edward E - Nolen-Hoeksema, Susan - Fredrickson, Barbara - Bem, Darly J - Maren, Stephen - Öncül, Öznur - Ferhatoğlu, Deniz. *Psikolojiye giriş*. 2015.
- Aydın, Cüneyd - Çoştı, Kamil - Baba, Coşkun. "Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/13 (2020), 73-106.
- Aynacı, Büşra. *Aile Danışmanlığı Merkezine Başvuran Kişilerin Kaygı Düzeyleri İle Dindarlık Durumlarının İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Bakır, Rahime Eymen. *Sporcularda Dindarlık, Alçakgönüllülük ve Yaşam Doyumunu İlişkisi: Uzak Doğu Sporları Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Baynal, Fatma. "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231.
- Blass, T., The Milgram Paradigm After 35 Years: Some Things We Now Know About Obedience to Authority1. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (1999), 955-978.
- Bowlby, John - Bowlby, John. *Separation: Anxiety and Anger*. Reprint. New York: Basic Books, 2000.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'ü's-Sahîh, nşr.

- Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Burger, Jerry M. *Kişilik*. çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Chu, Po Sen - Saucier, Donald A. - Hafner, Eric. "Meta-Analysis of the Relationships Between Social Support and Well-Being in Children and Adolescents". *Journal of Social and Clinical Psychology* 29/6 (2010), 624-645.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül - Ok, Üzeyir. "Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?" *Zeitschrift für die Welt der Türken* 3/1 (2011), 121-141.
- Clark, David A. - Beck, Aaron T. *Cognitive therapy of anxiety disorders: science and practice*. New York: Guilford Press, 2011.
- Darwin, Charles - Darwin, Francis. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Cambridge: Cambridge Univ Press, 2011.
- Doğan, Mebrure. "Ergenlerin Değer Yönelimleri ve Değer Yönelimlerinin İnternet Bağımlılığıyla İlişkisinin İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 5/10 (2018), 263-285.
- Edmark, Karin. "Unemployment and Crime: Is There a Connection?" *Scandinavian Journal of Economics* 107/2 (2005), 353-373.
- Ersoy-Kart, Müge - Erdost, Hayat Ebru. "Unemployment Worries Among Turkish University Students". *Social Behavior and Personality: an international journal* 36/2 (2008), 275-288.
- Eysenck, Michael W. *Anxiety: the cognitive perspective*. Hove, UK ; Hillsdale, USA: L. Erlbaum Associates, 1992.
- Fougère, Denis - Kramarz, Francis - Pouget, Julien. "Youth Unemployment and Crime in France". *Journal of the European Economic Association* 7/5 (2009), 909-938.
- Freud, Sigmund. *Dinin kökenleri: Totem ve tabu, Musa ve tektanrıcılık ve diğer çalışmalar*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 2007.
- Freud, Sigmund. *Sigmund Freud Narsizm üzerine ve Schreber Vakası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Gask, Linda - Chew-Graham, Carolyn, ed. *ABC of anxiety and depression*. Chichester, West Sussex ; Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc, 2015.

- Geher, Glenn - Wedberg, Nicole. *Positive evolutionary psychology: Darwin's guide to living a richer life*. New York, NY: Oxford University Press, 2020.
- Gibson CL, Ward JT, Wright JP, Beaver KM, Delisi M. Where Does Gender Fit in the Measurement of Self-Control? *Criminal Justice and Behavior*. 37/8 (2010), 883-903.
- Goodwin, Diana M. *Dictionary of Neuropsychology*. Palo Alto: Springer, 2012.
- Gürsu, Orhan. "Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/34 (2015), 49-75.
- Hackney, Charles H. - Sanders, Glenn S. "Religiosity and Mental Health: A Meta-Analysis of Recent Studies". *Journal for the Scientific Study of Religion* 42/1 (2003), 43-55.
- Henry, Audrey - Tourbah, Ayman - Camus, Gauthier - Deschamps, Romain - Mailhan, Laurence - Castex, Cédric - Gout, Olivier - Montreuil, Michèle. "Anxiety and Depression in Patients with Multiple Sclerosis: The Mediating Effects of Perceived Social Support". *Multiple Sclerosis and Related Disorders* 27 (2019), 46-51.
- Horozcu, Ümit. "Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki". *Milel ve Nihal* 7/1 (2010), 209-240.
- Ilgaz, Abdulkadir. *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi, Kastamonu Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Karaca, Faruk. "Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu". *Ekev Akademi Dergisi* 3/1 (2001), 196-199.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Karılı, Necmi. "Gençlerde Sınav Kaygısı Dindarlık ve Dua İlişkisi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2019), 190-219.

- Karlı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 48 (2020), 169-201.
- Karlı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17 (2020), 52-72.
- Kaya, Mevlüt - Varol, Kübra. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 31-63.
- Kıraç, Ferdi. *Dindarlık eğilimi varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Koç, Mustafa. "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 217-248.
- Koç, Mustafa. *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008.
- Kula, Kamile Şanlı - Saraç, Turan. "Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı / The Future Anxiety of the University Students". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/33 (2016), 227-242.
- Kula, Naci. "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din". *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Küçükalp, Emine. *Ahlaki Yargı Gelişimi ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Leeming, David A. *Encyclopedia of psychology and religion*. 2nd edition. New York: Springer, 2013.
- McMordie, William R. "Religiosity and Fear of Death: Strength of Belief System". *Psychological Reports* 49/3 (1981), 921-922.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî. el-Câmi'u's-Sahîh. nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

- Okumuş, Esra. *Genç Yetişkinlerde Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi Kayseri: Kocasinan İlçesi Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Parlatır, İsmail (ed.). *Türkçe sözlük*. 9. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998.
- Pêgo, J. M - Sousa, J. C - Almeida, Ofx - Sousa, N. "Stress and the Neuroendocrinology of Anxiety Disorders". *Behavioral Neurobiology of Anxiety and Its Treatment*. Ed. Murray B. Stein - Thomas Steckler. Berlin, Heidelberg: Springer, 2009.2: 97-118.
- Plotnik, Rod - Geniş, Tamer - Darcan Çiftçi, Seda - Dağ, Hülya. *Psikoloji'ye giriş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.
- Raphael, Steven - Winter-Ebmer, Rudolf. "Identifying the Effect of Unemployment on Crime". *The Journal of Law and Economics* 44/1 (2001), 259-283.
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2020), 285-319.
- Salih Dursun - Aytaç, Serpil. "Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28/1 (2009), 71-84.
- Sanders, Diana - Wills, Frank - Hallam, Richard S. *Counselling for anxiety problems*. 2nd ed. London ; Thousand Oaks, Calif: Sage Pub, 2003.
- Schultz, Duane P - Schultz, Sydney Ellen. *Modern psikoloji tarihi*. çev. Yasemin Aslay. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık. 2007.
- Shi, Jing - Huang, Aoran - Jia, Yajing - Yang, Xiaoshi. "Perceived Stress and Social Support Influence Anxiety Symptoms of Chinese Family Caregivers of Community-dwelling Older Adults: A Cross-sectional Study". *Psychogeriatrics* 20/4 (2020), 377-384.
- Statt, David A - Statt, David A. *The Concise Dictionary of Psychology*. London [England]; New York: Routledge, 1998.
- Şahin, Adem. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13 (2002), 143-157.
- Taşgın, Özden - Bozgeyikli, Hasan - Boğazlıyan, Emre Emrullah. "Üniversiteli Gençlerin İşsizlik Kaygıları ile Psikolojik Dayanıklılıkları

- Arasındaki İlişki". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 6/16 (2017), 551-567.
- Tayfun, Ayşe Nur Tekin - Korkmaz, Adem. "Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/17 (2016), 534-558.
- Temiz, Yunus Emre. "Dindarlar Daha Fazla Mütevazı Mı? Alçakgönüllülük ve Dindarlık Arasındaki İlişki". *Turkish Studies-Comparative Religious Studies* 14/4 (2019), 779-806.
- TÜİK, "İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2020" Erişim: 08/01/2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2020-33789>
- Uçar, Recep. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)" *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(2), 105-178.
- Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Araştırmalar* 19 (2016), 131-161.
- Yapıcı, Asım. *Ruh sağlığı ve din: psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları, 2007.
- Yapıcı, Asım - Kayıklık, Hasan. "Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 177-206.
- Yu, Mingli - Qiu, Tian - Liu, Chunli - Cui, Qi - Wu, Hui. "The Mediating Role of Perceived Social Support between Anxiety Symptoms and Life Satisfaction in Pregnant Women: A Cross-Sectional Study". *Health and Quality of Life Outcomes* 18/1 (2020), 223.
- Zeidner, Moshe - Matthews, Gerald. *Anxiety 101*. New York, NY: Springer Pub. Co, 2011.